

A MŰVELŐDÉSUGYI MINISZTERIUM
DIAFILM-SOROZATA

OLVASMÁNYOK RAJZOS ILLUSZTRÁCIÓI

az általános iskola 5-8. osztályának magyar irodalom tanításához

OLVASMÁNYOK RAJZOS ILLUSZTRÁCIÓI

az ált. isk. 5-8 osztá. számára

Budapest, 1970. júl. 20.

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat

Kutatói és Előzeteti Főosztály

1111 Budapest, P. H.

Dr. Kutató Osztálya részéről

Kiadja:

Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1970.

Készült:
az Országos Tanszergyártó és Értékesítő Vállalat
Kutató Osztályának
irányításával

DR. BRÓSZ RÓBERTNÉ
munkája

A képek felhasználásának lehetőségei és módjai

A 100 kép az 5-8. osztály lényeges fogalmazási, irodalomelméleti anyagát tartalmazza. Ezenkívül segítséget ad az ajánlott és kötelező olvasmányokhoz is.

Megoldódik így a szemléltetés problémája, s ezen keresztül az oktatás korszerűbbé tétele.

Tisztában kell azzal lennünk, hogy a második jelzőrendszer a gyereknél nem kialakult, fejlődését elő kell segíteni.

A nyelvi jel közvetve jelzi a lényegét, fogalmi kapcsolatokat, a törvényszerűségeket. Biztosabbá, gazdagabbá a szemléltetés korszerűsítésével lehet tenni.

Ezen az elven alapul a modern audiovizuális eszközök használata. Alkalmazásukat alátámasztja az, hogy ezek az eszközök kevésbé elvontak, mint a nyomtatott szó. Nagy megelevenítő erejük lehetővé teszi a tanuló számára, hogy szóbeli és fogalmi ismereteit valóságos és emlékezetes tapasztalásra alapozza, hogy általánosítson és alkalmazza azt, amit megtanult.

A diafilm által nyújtott szemléltetés csak akkor hatékony, ha szervesen beleillesztjük az oktatás folyamatába. Ez azt jelenti, hogy a vetített képeket elő kell készíteni, vetítés közben meg kell beszélni, s a következtetést le kell vonatni a tanulóval.

Nagyon kell vigyázni arra, hogy a megbeszéléseken a leglényegesebb vonásokra, összefüggésekre irányítsuk a tanuló figyelmét.

A másik lényeges momentum: Ne zsufoljuk képekkel tele az órát! Három-négy képnél többet ne illesszünk be az anyagba új anyag tanításánál, és azokat szorosan kapcsoljuk az irodalmi mű szövegéhez. Így a szó és kép dialektikus egysége egymást támogatja. Az irodalmi anyag képekben tükröződik, de a kép visszatükrözi az irodalmi szöveget is. Az élmény mélyebb lesz, s így fejlődhet a látással együtt a "szöveg-látás" is.

Az egyszerűség kedvéért a történet sorrendjében készítettük a képeket. Ez nem azt jelenti, hogy mindent vetítünk. A tanár a tanulók tudása, érzelmi fejlettsége alapján válogasson!

Gyakorló, készségfejlesztő órán csak annyit, amennyit az óra céljának az elérése szükségessé tesz. Ha a leírást gyakoroltatjuk, elég két képet kiemelni (a szolga lakomája, a gazda megérkezése vagy Nemecekék grundja és a mai játszótér, a 6. osztályos anyagból Déva vára, Beckó vára stb.).

Ha a főrész tagoltságát akarjuk megfigyeltetni, úgy csak a lényegét kiemelő képeket mutatjuk be. A bevezetést és a befejezést a tanuló szóban tömörítve, a kép segítségével nélkül fogalmazza meg.

Tehát az óra célja határozza meg, hogy mennyit és mit használhatunk a dia-képekből.

Lehet a képnek hangulatkeltés, előkészítés, érzelmi ráhatás is a célja.

Nagyon sokszor kulturtörténeti vonatkozásai miatt vetítjük a képeket, pl.: kuruc, labanc egyenruha, a lovagkor öltözéke, népművészet stb.

Önálló fogalmazási óra forrása is lehet: egy kép bemutatása után folytatni kell a történetet, vagy a jelenet előzményeit írattjuk meg.

Különösen a szógyűjtő feladatoknál szerencsés a vetítés.

Gyengébb képességű osztályoknál a fogalom kialakításánál, szómagyarázatoknál nagy segítség: hattyu, sarkantyú, vendégoldal, petrence, sérű, komp stb.

Számtalanszor tapasztaljuk általános iskolában, hogy a szót verbálisan tudja a gyerek, de nincs mögötte tartalom, nincs mögötte kép.

Igen komoly segítséget ad a jellemzés a leírás tanításánál is. (Kőszivű ember fia, Pál utcai fiúk, Zsugori uram.)

A teljes képsort összefoglaló, rendszerező, ismétlő órákon vetithetjük.

A Tanterv követelmény-rendszerét tükrözi a válogatás.

"A tanuló állásfoglalása, érzelmei, az írói szókinccs

használata - irodalomelméleti ismeretek, helyes stílus, az írásmű szereplői, szerkezet, szemléletesség, leírás, jellemzés szerepel, mint igény, mint elvégzendő feladat."

A leírással az 1., 2., 10., 11., 12., 13., 14. és a 22. számú kép foglalkozik. Az összeállításban érvényesül a fokozatosság és a változatosság. Az 5. osztály állóképszerű statikus anyagát a 6. osztály dinamikusabb leírásai követik, kiemelve funkcióját az epikus művek szerkezetében a 30., 31., 41., 46-47. számú képekkel.

A 7. osztályban a tájleírás, mint a jellemzés egyik eszköze jelenik meg (54.-55.-58.-59.). De a lírai hangvételű leírások képekre bontása is elkezdődik a 62.-67. képek segítségével.

Ezekben belül igyekeztünk hangulatban, tájban, helyszinben sokféle változatot adni.

Az 5. osztály szerkesztési követelményeit a 3-9. képek rögzítik. Itt szerepel először a főrész bontása. (Más példa is van rá!)

A 6. osztályban nő a szerkezet vizsgálatának mélysége. Nemcsak a főrészt bontjuk, hanem a bevezetés és befejezés tagolását is elkezdjük. Így alakul ki fokozatosan az előkészítéstől a megoldásig vezető út. (30-40. képek.)

A 7. osztályban a 68-77. képek ugyancsak a mélyebb szerkezeti elemzést, annak összefüggéseit tárják fel.

Az 5. osztályban a jellemzés tanítását még csak szemléleti fokon kezdjük (15., 17., 19., 21.).

A 6. osztályban már ez központi feladat lesz. (Lásd Toldi I-II. diafilm.) Itt a 48., 49., 50., 51., 53. számú képeket vetíthetjük.

A 7. osztályban bőséges anyagot használhatunk: 56., 57., 60., 61., 71., 72., 76., 79., 83.-tól 88-ig. A képek sokasága is mutatja, hogy döntőnek tartjuk a jellemzés minél sokoldalubb gyakorlását.

A jellemzés megtanítása igen nehéz. A tanulót emberismeretre neveljük, véleménymondását gyakoroltatjuk, ítélőképességét fejlesztjük. – Aránylag kevés a képek között a negatív hős. Ennek az az oka, hogy tagadni, cáfolni, támadni, bírálni tud a gyerek. A pozitív jellemek megítélésénél rendkívül szegényes, egy-siku a tanuló gondolkodása, s az ezt tükröző szókinccse.

A képek segítségével gyakoroltassuk a megfelelő szavak aktivizálását, árnyaltabb megkeresését, mondatalkotását.

A csoportos jellemzés tanításához is kapunk segítséget. Itt is megtartottuk a fokozatosságot a 19., 82., 90., 96., 99. számú képekkel. Először csak szemléleti fokon jelenik meg a csoport, később pedig az általánosítást szuggeráló szituációk rajzolódnak a tanulók szeméi elé.

Külön kell szólanunk az ajánlott és kötelező olvasmányok nagyon szűken mért képeiről. A kötelező olvasmányok képi anyagait a fentiekbe bedolgoztuk. Az ajánlott olvasmányok anyaga csupán szemléltetés, hangulatkelés, illusztráció, kedvébresztés, vagy egy sajtóságon messze eső kor megjelenítése (91-100.).

Az elbeszéléssel, mint a legtermészetesebb műfajjal külön nem foglalkozunk, hiszen a képek nagy része alkalmas akár reprodukálásra, akár produktív elbeszélések alkotására.

Ne féljünk attól, hogy a képek megkötik a tanulók fantáziáját. A kamaszkorig nagyon szegényes és kevés elemmel rendelkezik képzeletük. Addig igen komoly feladatot látnak el a képek. Érzelmi - értelmi - etikai komplexitást tartalmaznak, s ezzel megkönnyítik a tanulás és tanítás munkáját.

A képek tartalma

5. osztály

A jámbor ur és a balga szolga (népmese) (leírás)

1. Fényüzőnek ható parasztszoba rajzát látjuk. A megterített asztalnál ül a fiatal szolgálégény. Mohón eszik. Van mit! Leves, sültpulyka, töltöttkáposzta és két üveg bor sorakozik előtte. (A Tankönyv 20/3 feladatát segíthetjük a kép vetítésével: a leírás gyakoroltatását.)
2. Az előző kép színhelyén vagyunk. Az ajtóban áll a hazatérő, csodálkozó gazda. Vajon mit lát? A lekopasztott asztalon macska eszi a maradékot, az asztal alatt kutya rágja a csontokat. Önálló, pár mondatos szó- és írásbeli fogalmazás anyagát adhatják a tanulók megfigyelései.

Móra: A didergő király (szerkezeti vázlat)

Legfőbb cél a verses mese szerkezetének megfigyeltetése.

3. 1. Meseországban vagyunk. A trónon hermelinpalástba burkolózva ül a király. Körülötte az előkelőségek s tanácsadói. Lábainál az udvari bolond.
4. II/a. A nagyon fázó, vacogó királyt látjuk közelről.

Bölcseivel beszélget. Véleményük, javaslatuk nem segít a reszkető emberen.

5. b. A didergő uralkodó és a bolond kerül a kép középpontjába. Az ő tanácsa a legésszerűbb: "Gyujtass be csak, komám"...
6. c. Fütik a nagy termet. A hatalmas kandallóban máglyaként lángolnak a fahasábok.
7. d. Az egész országban pusztítják a király emberei a fákat. Nem marad a házaknak teteje, a kerteknek kerítése. Még a gyümölcsfákat is kivágják. Elkese-
redve nézik az ország lakói.
8. e. A király és a kislány találkozását látjuk.
Az öreg uralkodó arca csupa mosoly és szeretet, a
gyerek duzzogva emeli fel babácskáját. Mozdulatán
éreződik a felelősségre vonás.
9. III. A trónteremben fejeződik be a mese. Megszűnt
a király didergése. Mindenki boldog. Az egy-
szerű nép együtt ünnepel jóságos uralkodójával.
Esznek - isznak - táncolnak. (Tankönyv 37/3.
feladat, Kézikönyv 23-24 óra.)

Petőfi: Falu végén kurta kocsmá
(leírás ellentétes hangulattal)

10. Szamos-parti részlet. Közeledik az este. Pihen a
kikötött komp. Háttérben egy kocsmá sötét körvo-
nalai. (Tankönyv 159/1. feladat, 160/5. feladat).

11. A kép teljesen ellentéte színben, hangban, fényben a 10-esnek. Kecskelábu asztalok körül iszogató, éneklő legények. Körülöttük sűrög-forog a kocsmárosné. A sarokban "munkálkodik" a cimbalmos. A szobát a petróleumlámpa szolid fénye világítja meg. A két kép egymás után vetítése a leírás ellentétes hangulatának megfigyeltetését szolgálja. Igék, melléknevek gyűjtése, cseréje a szókincs fejlesztését segíti.

Dickens: Twist Olivér

(leírás)

12. A szegényház ebédlőjét láthatják a tanulók. Kopár terem, durván gyalult asztal, lócán ülő sovány, éhes gyerekek. Oriási kondér adja meg a kép atmoszféráját. Olivér a szakács előtt áll. Tányérját kérően nyújtja felé. (Tankönyv 189/1. 4. feladat, Kézikönyv 74.óra.)
Önálló készségfejlesztő óra anyaga is lehet: Kézikönyv 75. óra.

Molnár: A Pál utcai fiúk

(leírás, jellemzés szemléleti fokon, a rész önálló egészé váló feldolgozása)

13. A grund képe. A Pál utcai fiúk játszótere: a század eleji Budapest romantikája itt bontakozik ki a fahasábok, fészerek között. A ferencvárosi boldog gyerekek itt védik e kicsi darab földet - a hazájukat. (Tankönyv 211/1 feladat.)

14. Mai játszótér képe. A park tisztásán mászóka, hinta, homokozó, rollerpálya, ping-pong asztal. Alkalmasság a leírás gyakoroltatására, a 13-as kép után vetítve pedig a megváltozott életforma tudatosítására. (Kézikönyv fogalmazási ajánlata: Séta kedves játszótéren.)
15. A "gitt"-egylet tagjait látjuk a tanári asztalnál. Az asztalon a kincsek: krajcárok, bélyegek, levelezőlap, új tollak, színes üveggolyók, pecsét és a gitt. Mindegyik gyerek külön egyéniség. Elég a hétből a kis Nemecek, Weiss és Csele alakját felismertetni! A jellemzést egyszerű kérdésekkel - szemléleti fokon - a képek alapján megbeszélhetjük.
16. Az ellenfél, "a vörösingések" tanyáján vagyunk. A fűvészkert bokros részletét látjuk. A kis fahidon két ór áll. Előttük Áts Feri. Tisztelegnek a vezérnek. (Tankönyv 211/3 feladat.)
17. A fűvészkert tavirózsás vizében kényszerfürdőt vesz Nemecek. Sápadt, finom kis arcán nincs félelem. A parton a vörösingés fiúk lesik a gyereket. Dárdájuk csillog a holdfényben. (Tankönyv 212/9 feladat, Kézikönyv 78. óra.)
18. A haditerv rajza (Tankönyv 212/6 feladat). A vetítéssel a harc előkészítését és lefolyásának megbeszélését is elindíthatjuk.
19. A jól ismert grundot látjuk ismét. Folyik a harc a Pál

utcai diákok és a vörösingesek között. Rendkívül mozgalmas a kép. Bombázás, birkózás tarkítja a küzdelmet. Seregeik élén ott vannak a vezérek: Boka és Áts Feri. (Tankönyv 212/7. 8. feladat.)

20. Véget ért a csata. A győzelem után hazafelé igyekeznek a gyerekek. Nemecekért aggódó édesanyja jött el. Nagykendőbe bugyolálva támogatja a beteg kisfiút. Mögöttük a Pál utcaiak piros-zöld sapkás serege. (Tankönyv 212/9.)
21. Boka meglátogatja Nemeceket. A beteg gyerek lázasan magyaráz a vezérnek. Orvosság, befőttes üveg - a nagy, vetett ág - adja meg az egyszerű szoba komoly hangulatát. Itt megint alkalom nyílik a gyerek nagyszerű lelki, jellembeli tulajdonságainak összefoglalására. A félnék, gyenge emberkéből a grund legnagyobb hőse lett, példaképe a hazaszeretnek. (Kézikönyv 77-78-79. óra.)

Lestyán: A vadászkaland
(részletesebb szerkezeti vázlat)

22. I. Erdei vadászház leírását látjuk. A falak gerendából vannak. Agancs, kitömött madár teszi hangulatossá az egyszerű szobát. A legszükségesebb butorzat szerepel: asztal, ülőalkalmatosság, pricsszerű fekvőhely. Balták, nyársak, petróleumlámpa, vizeskanna egészíti ki a berendezést. A vadász egyedül tartózkodik a va-

dásztanyán. (A leírás, az életmód megfigyeltetése az elsődleges szempont, ehhez kapcsolódik a szerkezeti vizsgálódás.)

23. II./a. Élettel telik meg a szoba. Megérkeztek a bekecses, kucsmás falusi gyerekek kutyájukkal. (Tankönyv 203/2. feladat, 3. feladat.)
24. b. A termelőszövetkezet irodájában az elnök és a vadász találkozását látjuk. (Párbeszéd alkalmazására használhatjuk a képet.)
25. c. A megbeszélés alapján a vadász a tyuktolvaj leterítésére készül. A szénaboglyához húzódik, onnan figyelni a baromfiólat. Körülötte magas hó, a házak fényei messziről látszanak, a holdvilág erősíti a fényhatásokat.
26. d. A levegőbe lő a vadász. A gyerekek rádöbbennek, hogy a kutya dézsmálja a tsz. baromfiókat. (23.-26. számú képek a főrész tagolásához, megfigyeléséhez adnak segítséget.)
27. III. A befejező kép a téli zuzmarás erdőt mutatja. Leterítette a vadász a vadakat. (Tankönyv 203/5. és 6. feladat.)

6. osztály

Népművészeti alkotások

28. Táncoló lányok – legények szinpompás népviseletben. A nép művészi érzékét, tehetségét szemléltethetjük a képek segítségével. (Összefoglaló óra anyaga.)
29. Parasztház belsejét mutatjuk be. Terítő, mázas edények, himes tojások, fafaragások, kézzel pingált tulipános láda, kézimunka-párnák, kulacs, butorzat ad lehetőséget a sokrétű tárgyi népművészeti alkotások bemutatására. (Összefoglaló óra anyaga.)

Kőműves Kelemenné (népballada) (szerkezet)

30. I/a. Déva vára magasodik a hegytetőn. Kőművesek rakják a falat. Tanakodnak, bosszankodnak. Nem megy az építés.
31. b. Leomlott falak a mesteremberek mellett. Tördelik a kezüket. Arcukon düh, harag, kétségbeesés, bosszankodás. (A bevezetés részletezését, felbonthatóságát bizonyíthatjuk a képekkel.)
32. II/a. A vár felé vezető szerpentin utat látunk. Hintót huz négy pejlő. A korabeli ruhába öltözött fiatalasszony a kocsissal vitatkozik. (Tankönyv: 24/3. feladat.)

33. b. Közvetlenül a vár alatt vagyunk. Kőműves Kelemen találkozik feleségével. Ő már tudja, hogy az asszony a halálba jött. A férfi kétségbeesetten tépi haját, a nő ijedten hátrál, szemeit a várra szegezve.
34. c. Tizenegy kőműves követeli Kelemtől az áldozat végrehajtását. A férj tehetetlen, a törvényt be kell tartani. Az asszony sir: "míg bucsut veszek csak addig várjatok" - kéri a "gyilkosokat".
35. d. Kelemenné asszony bucsuzik asszonybarátaitól. A szoba rajza, a szereplők ruházata jól tükrözi a balada születésének korát.
36. e. Szép kicsi fiától bucsuzik az édesanya. Ugy nézi gyermekét, mintha sohase akarná elfelejteni a vonásait.
37. f. A színhely ismét Déva vára. A kőművesek zárt gyűrűjében eltűnik az asszony. A törvény beteljesedett. Kőműves Kelemen félrehúzódva áll. A vár meredek falait sötét felhők veszik körül.
38. g. Ismét Kőműves Kelemen otthonában vagyunk. Az apa és fiú párbeszédét tükrözi a szituáció. Bánat, szomorúság, gyász hangulata tölti be a szobát.
39. III/a. A gyerek keresi édesanyját Déva váránál. Két kezét a falak felé nyújtja. Látomászerűen megjelenik előtte a kedves arc.

40. b. A meghasadt földbe zuhan a fiucska. A vár szelleme, az asszony ráborul, magához szorítja.

(A képek segítségével a részletesebb vázlat-írást segíthetjük. Ugyancsak lehetőségünk van a szerkezet tagoltabb bemutatására is. A Kézikönyv 13. órája alapján alkalmazhatjuk a szemléltetést.)

A pásztorfiu
(önálló fogalmazási óra anyaga.)

41. I. Hun mondák világát tükrözi a kép. Hajnal van. A végtelen zöld mező mozdulatlan. Alszik ember, állat. (Leírás szerkesztése, a cselekmény színhelyének bemutatása.)
42. II/a. Vászoninges pásztorgyerek áll a gulya mellett. Előre dülve figyel valamit.
43. b. A lesántult üsző lábát vizsgálja.
44. c. A mező egyik részletét mutatja a kép. A földből kiáll egy kard markolata. Lángok veszik körül. A fiu térdreesve bámulja a szokatlan tüneeményt. (A 42.-43.-44. számú kép a cselekménysort, a főrész megfogalmazását adja.)
45. III. A befejezést mutatjuk meg. Attila díszes sátrában vagyunk. Gárdonyi: A láthatatlan ember c. regényének leíró részletét komponálta meg a grafikus-

művész: oszlopok, trón, keleti szőnyegek. A hun király fehér gyolcsruhát visel meggyszínű kabátkával. Fején fehér posztósüveg. Előtte áll a pásztorfiu, a megtalált kardot nyújtja feléje.

A vezér mögött hun főurak és a táltosok csoportja.

Beckó vára

(leírás)

46. Magas kősziklán büszkén emelkedik a szép, tornyos vár. Körülötte két fekete holló kering. Mélyen a vár alatt egy-két ember, akik szinte törpének hatnak ebben a környezetben. (Tankönyv 31/4. feladat, Kézikönyv 16. óra.)

Az I. iskolai dolgozatnak is témája lehet: Egy vár regénye címmel.

Arany: Rege a csodaszarvasról

(leírás)

47. A szarvasüldözés egy jelenetét ragadtuk ki. Az ábrázolás színben, mozgásban a mesevilághoz áll közel. Ugyancsak a dolgozat előkészítést segítheti a kép: Ott szalad a csodaszarvas! címmel.

Cwirke: A kis csalogány

(jellemzés)

48. A novella kiinduló szituációját látjuk. A fatörzsön ül egy rongyos ruhájú fiúcska. Sipot farag. Erdő

huzódik mögötte. Háttérben égő falu. (Tankönyv 189/3. feladat.)

Figyeltesük meg a gyerek ügyességét, tehetségét, amelyet hazája védelmére használ fel.

49. A színhely a 48. kép. Német katonák faggatják a gyereket. (Kézikönyv. 284/69. óra.)
50. A kisfiut az erdőben rejtőzködő partizánok között látjuk. Talán ez az ő családja!
Képzeltessük el további sorsát! Mondják el a tanulók véleményüket, jellemezzék a partizánok és a kisfiu magatartását.

Fekete: Három fej kukorica
(jellemzés, leírás)

51. Háboru előtti szegényes polgári lakás rajza. Székek, szekrény, asztal, divány, cserépkályha a berendezés.
Az apa az asztalnál ül. Előtte három cső kukorica. Vele szemben a kisfiu. A párbeszéd alkalmazására, s a férfi és a gyerek jellemzésének megfigyeltetésére lehet a szituációt felhasználni.
(Tankönyv 217/1. feladat.)
52. A kukoricás éjszakai képe. A kisfiu kezében a kukoricacsövek. A színek, formák, a félelemtől felizgatott gyerek adja meg hangulati tartalmát a képnek.
Melléknevek, igék, hangutánzó szavak gyűjtését segíti elő a rajz.

53. A kukoricából rémülten futó fiucska rajzát látjuk.
Használjuk fel a képet az esemény átélésére.
(Tankönyv 217/2. feladat.)

7. osztály

A kurucvilág

(tájleírás, mint a jellemzés eszköze, jellemzés)

54. Erdős vidék. A bokrok körülölelik a tisztást. Itt van a tábor. Háttérben sátrak, oldalt kipányvázott lovak. A középpontban pihenő katonák. Esznek, isznak, beszélgetnek. Az egész kép színeivel, fényével vidám, sikerek utáni hangulatot tükröz.
(A Tankönyv 23/6. feladatát egészíti ki. Kézikönyv 13-14 óra anyaga.)
55. Formában az 54. kép ismétlése. A hangulat ellentétes. Szürkéség, fáradtság, a letargikus érzést sugározza. A két képet önálló fogalmazási órán sikerrel vetíthetjük a melléknevek, igék funkciójának megfigyeltetésére, gyűjtésére. Figyeltessük meg, hogy a tájleírás, a cselekvés előkészítő jellegét is betöltheti. Jobb képességű osztályoknál az 1. dolgozat előkészítéséhez is felhasználhatjuk a képeket.
56. - Kulturtörténeti vonatkozása van a két képnek.
57. Az elbeszélésekből és versekből jól ismert kuruc, labanc katona öltözkéjét beszélhetjük meg a gyerekekkel. Dolmány, lóding karabély, sarkantus csizma stb.
A Tankönyv 23/2. feladatát szemléletesen oldhatjuk meg a vetítéssel. A Kézikönyv 16. órája által ajánlott kép olvasási gyakorlatához is kapcsolhatjuk.

Csokonai: Zsugori uram

(a környezet, mint a jellemzés eszköze)

58.- A környezetrajz a jellemzés egyik döntő eszköze.

59. Csokonai fősvényének háza táját ábrázolja a kép. Nádtetejű, málló vakolat, kunyhószerű épület. Foghijas fapalánk, gémeskut egészíti ki az elhanyagolt-ságot, sivárságot tükröző kompozíciót. A magyar Harpagon lakását is vetíthetjük a tanulóknak. A gerendás mennyezet, a töredezett butorok, a csüngő pókháló, a rágcsáló egerek felébresztik a gyerekek ellenszenvét. (Tankönyv 41/1. feladat, 41/2. feladat, Kézikönyv 19-22. óra.)

60.- Ez az ellenszenv fokozódik. Bemutatjuk a főhőst.

61. Nyugtalanító, rendetlen, igénytelen, elhanyagolt. Sötét tekintete, beesett arca nem kelt részvétet. Ugy ül pénzes ládáján, mint az áldozatára leső pók.

Az arcot nagyításban is megfigyelheti a tanuló.

Mohóság, düh, vadság keveredik vonásaiban.

A Tankönyv 42/3. feladatához kapcsolhatjuk a két képet. A Kézikönyv tervezése kapcsán a fogalmazás (leírás, jellemzés) előkészítéséhez is felhasználhatjuk.

Petőfi: A téli esték

(a leírás képekre bontva)

62.a. "Koldussá lett a föld, kirabolta a tél". Ezt a hangulatot idézi a hóésésbe süppedő táj. A téli világ dermedt mozdulatlanságát egy-egy subás parasztember hazafelé menő alakja töri csak meg.

63. b. Bent vagyunk a szobában. Milyen boldogság! Minden kis kunyhó egy tündérpalota. Gyerekek játszanak a bubos kemence körül. A kis asztalnál fiatal pár tervezgeti a jövőjét. A családfő a komákkal iszogat. A sürgő háziasszony kínálgatja őket. Szintézisben látjuk a képen a téli esték csendes derűjét, kedves időöltését. (Tankönyv 115/4. 6. feladat.)
64. c. - A szintézis után pillanatképek jönnek. Részlete-
65. d. ket látunk. A kis asztal mellett ülő fiatal pár halkán, bizalmasan beszélget. A gyerekek játszanak. Egyik kártyavárat épít, másik babát ringat, "üzi pillangóit a boldog jelennek".
66. e. A szolgáló szitál a konyhában. Egyszerű, derűs, vidám helyiség, mázas cserepek, edények szinessége teszi meghitté a hangulatot.
67. f. A felvillanó pillanatképek után a kinti tájat láthatjuk az ablakon keresztül. "Esik a hó, mégis fekete az utca..", egy-egy látogató megy csak hazafelé. A befejező kép összekapcsolja a szereplőket a havas, téli világgal. (Tankönyv 115/4. feladat.)

Arany: A walesi bárdok
(szerkezet és jellemzés)

68. - I. a-b. Az előkészítést idézik fel a képek. Fakó lo-
69. ván Edward, a király megérkezik Wales tartományába. Fényes kísérete, a diszes felvonulás kiemeli a tájba süppedt kis házak némaságát,

kihaltságát.

Montgomerybe tart az uralkodó. A vár fekete sziluetdje komoran néz a hódítók seregére. (Tankönyv 168/1. feladat.)

- 70.- 11/a-b-c-d. A bonyodalom és kibontakozás képei.
- 71.- A walesi főurak vacsorát adnak a király tiszteletére, de nem éltetik a
- 72.- zsarnokot. A lovagterem mozgalmassága, az asztalok roskadozása mellett figyeltessük meg a király és vendéglátói közötti feszültséget.
- A robbanás a bárdok énekével következik be. A három különböző típusú énekes mozdulatával a meg nem alkuvást, a nyílt szembeállást tükrözi. Énekük hatását érdekes megfigyeltetni a gyerekekkel. A 71. képen a király előrehajol. A 72.-en félig álló helyzetben látjuk, a 73.-as kép az önmuralmat elvesztő zsarnokot állítja a szemünk elé. A walesiek teljes egyetértésével találkozik a bárdok éneke. Jól érzékelhető az angol és a leigázott nép képviselőinek magatartása. Így csoportos jellemzésre is ad lehetőséget.
- A Tankönyv ide kapcsolható feladata: a 168/4. és a Kézikönyv 75. órája.
- 74.- e-f. "Máglyára, ki ellenszegül, Minden wales
75. énekest!" - Ez a király ítélete. A képek a kigyulladó máglyák fényétől izzanak. A ballada tetőpontja ez.

76. - II/g. -III. A megoldást tartalmazzák a képek. A
77. zsarnok király menekülését, megőrlését
ábrázolják. Hallucinációk, víziók gyötrik az ural-
kodót.
Ezekkel viaskodik. Bűnéért így bűnhődik!

Jókai: A nagyenyedi két füzfa
(egyéni és csoportos jellemzés)

78. A nagyenyedi híres kollégium fizikaszertárának a képe. A szemléltetőeszközökről következtethetünk a XVIII. századi tudomány - oktatás helyzetére. Az ablaknál a két diák főszereplő. Teljesen ellentétes típusok. (Tankönyv 173/1-2. feladat.)
79. A labancsereget látjuk vezérével, Traytzigfritziggel. Kitűnő lehetőséget ad a jellemzéshez. Figyeltessük meg ruházatát. Az összerabolt holmikat, arcának durva vonásait és meztlábás szedett-vedett seregét. (Tankönyv 180/1. feladat.)
80. Bórembukk, az alvezér a kép központi alakja. Pizskos és züllött. Bőrködmön a ruházata, kezében hatalmas tagló, a lábán sarkantyú. (Tankönyv 180/1. feladat.)
A kép kitűnően előkészíti az iskolai dolgozatot: "Jönnek a labancok!" címmel. - Így mint szemtanu írhat a gyerekek a képek segítségével.
81. Az enyedi templom tornyából néz le Klárika az al-

vó várta. Ő veszi észre a gyülekező labancokat, a közeledő ellenséget. (Tankönyv 181/5. feladat.)

82. A két csoport, a diákok és labancok harcát figyelhetik meg a tanulók. A füzestől, a pataktól nem messze, egy tisztáson dül a küzdelem. Rendkívül tarka hadsereg ez! Változatos fegyverekkel folyik a verekedés. Kard, ócska puska, fűtykös szerepel. Elszánt, egyben komikus ölre menés! A Tankönyv 185/1. feladatához és a Kézikönyv 78-80. órájához használhatjuk fel a főleg jellemzés és leírás gyakorlását segítő képeket.

Jókai: A kőszivű ember fiai

(egyéni és csoportos jellemzés, leírás)

83. Baradlayné jellemzéséhez villantunk fel egy képet. Ötven év körüli, előkelő nemesasszonyt látunk. Arcán rendkívüli komolyság és gyöngédség keveredik. Kastélyának ebédlőjében vagyunk, amelyet kórteremnek rendezett be a sebesültek számára. Maga is ápolja, kötözi az ide került hős honvédekkeket. (Tankönyv 191/3. feladat, Kézikönyv 83. óra.)
84. A legidősebb fiut, Ödönt mutatjuk be a gyerek által legjobban kedvelt részlettel: küzdelmét a farkasokkal. Kiszolgáltatottságát, bátorságát, leleményességét értékelhetik a tanulók. A kép feszültségét a szinte reménytelen szituáció szolgáltatja. (Tankönyv 191/3 feladat.)

85. A középső fiu, Richárd hazatérését tükrözi a rajz. Az édes hazai földet csókkal köszönti a fiatal tiszt. (Tankönyv 191/3. feladat.)
86. A legfiatalabb, Jenő áll a hadbírótság előtt. Méltóság, nyugalom, szomorúság a vonásain. (Tankönyv 191/3. feladat.)
87. A regény egyik legnegatívabb figurája, a központi alak: Ridegváry Bence. Elegáns, szikár, arca "atyaián jószágos", Jenő sorsát irányítja. (Tankönyv 191/8 feladat.)
88. A bosszúálló Alfonzina érkezik meg az aradi hóhérhoz. Divatos uti ruhában ül Haynauval szemben. Richard fejét kéri. A tábornok bekötött fejjel hallgatja az ifjú nőt. (Tankönyv 191/8. feladat.)
89. Az isaszegi ütközet színhelyének ábrázolását látjuk. A Királyerdő vadrózsabokros, bükkfás, szederindás foltjai között a letaposott, legázolt rét húzódik. Itt folyt a harc! (Tankönyv 191/6. feladat.)
90. Eudavár ostromának egy epizódját ragadta ki a kép. A várfalnál lábtón kapaszkodó honvédek. A hágsó tetején Baradlay Ödön. A harc heves. A győzelem érződik a rohamozáson. (Tankönyv 191/6. feladat.)

8. osztály

Ajánlott olvasmányok

Móra: Rab ember fiai

91. A láp világát ábrázolja a kép. A szigeten az öreg jobbágy a két gyerek-ifjival.
92. Apafi Mihály fejedelmet mutatjuk be a gyermek-hősökkel és Murmuccal.

Defoe: Robinson

93. Robinson a tajtékos tengert nézi, megmenekült.
94. Pénteket tanítja Robinson. A "vadember" ott kuporog lábainál és figyelmesen hallgatja.

Mikszáth: A gavallérok

95. Csapiczkyt, a vőlegényt mutatja be a rajz. Éles ellentétben áll a szoba szegénysége a fiatal férfi eleganciájával. Estélyi öltözéke, cilindere, lakkcipője kéri környezetéből.
96. Az esküvőre robogó négyes fogatokat látjuk. Libériás kocsisok ülnek dölyfösen a bakon. Kitűnően öltözött asszonyok, férfiak az utasok. Háttérben magasodik a nemesi kuria. Oda igyekeznek.

97. Közelről látjuk a lazsányi kastélyt. Kiábrándítóan elhanyagolt. Ablakai kitörve, hiányzik a ráma. A zszindelyt benőtte a moha. A kert se különb. Gaz, lompos cselédek, töredezett kerítés árulkodik a pénztelenségről.
98. Az esküvői ebéd a kép témája. A fiatal pár körül az egyenruhás, estélyi ruhás násznép. Szolgák sürgnek-forognak. Az asztal roskad az enni- és innivalótól.
99. A kártyaszobában vagyunk. Az egyik asztalnál tarrkkoznak, a másiknál ferbliznek. Pénz halmocskák tornyosulnak a zöld posztón. Kibicek izgulnak a játékosok mögött. A másik szobába is át lehet látni. Táncolnak a fiatalok.
100. A józan reggel szürkeségében térnek vissza a vendégek az esküvőről. Nincs már libéria a kocsisokon, hiányoznak a fényes lószerszámok. A ruhák törődöttek, az arcok fáradtak. Vége az ünnepi színjátéknak.

(Az ajánlott olvasmányok képeit illusztrációnak, hangulatkeltésnek, egy-egy részlet megbeszélésének elindításához használhatjuk.)

A képek témái:

5. osztály

Népmese: A jámbor ur és a balga szolga

1. A szolga lakomája
2. A gazda megérkezése

Móra: A didergő király

3. I. A trónterem
4. II/a. A király tanácsadóival
5. b. A király udvari bolondjával
6. c. A tüzelés
7. d. A falvak pusztulása
8. e. A kislány és az uralkodó
9. III. Az uralkodó együtt ünnepel népével

Petőfi: Falu végén kurta kocsmá

10. Az alkony
11. A kocsmá belseje

Dickens: Twist Olivér

12. A szegényház ebédlője

Molnár: A Pál utcai fiúk

13. A grund
14. Mai játszótér
15. A gittegylet
16. A fűvészkert egy részlete
17. Nemecek megfürdetése

18. A haditerv rajza
19. Boka és Áts Feri csapatai élén
20. Nemeceket haza viszi édesanyja
21. Boka Nemecek betegágyánál

Lestyán: A vadászkaland

22. I. A vadászház belseje a vadással
23. II/a. A fiúk a vadásznál
24. b. A vadász és az elnök megbeszélése
25. c. A leshely
26. d. A kutya menekülése
27. III. A téli erdő eseményei

6. osztály

Népművészeti alkotások

28. Népviseletek
29. Himzés, faragás...

Kőműves Kelemenné

30. I/a. Déva vára
31. b. A leomlott falak
32. II/a. Kőműves Kelemenné urához hajtát
33. b. A férj kétségbeesése
34. c. A kőművesek követelése
35. d. Az asszony bucsuzik barátnőitől
36. e. Az asszony bucsuzik kisfiától
37. f. A "törvény" beteljesedik
38. g. Az apa és a fiu találkozása
39. III/a. A gyermek a felépült Déva vára előtt

40. b. A földanya magába zárja

A pásztorfiu

41. I. A hajnali mező
42. II/a. A pásztorfiu gulyájával
43. b. A sántikáló üsző
44. c. A kard megtalálása
45. III. A pásztorfiu Attila sátrában

Leírások

46. Eeckó vára
47. A csodaszarvas

Cwirka: A kis csalogány

48. A sipot faragó gyerek
49. A kisfiu és a német katonák
50. A partizánok között

Fekete: Három fej kukorica

51. Az apa és a kisfiu
52. A kukoricatábla képe
53. A menekülés

7. osztály

Kurucvilág

54. Kuruc tábor a győzelem hangulatával
55. Kuruc tábor a veszteség hangulatával
56. Kuruc katona teljes fegyverzetben
57. Labanc katona teljes fegyverzetben

Csokonai: Zsugori uram

58. Zsugori házatája
59. A kunyhó szobája
60. A pénzesládán kuporgó fősvény
61. Zsugori premier plánban

Petőfi: A téli esték

62. a./ A téli táj és a téli falu képe
63. b./ A szoba belső képe a nagy asztallal
64. c./ Fialat pár a kis asztalnál
65. d./ Gyerekek a kemencénél
66. e./ A konyhában szitáló szolgáló
67. f./ Kitekintés a szobából

Arany: A walesi bárdok

68. I/a. A király a leigázott tartományban
69. b. Edward Montgomery vára alatt
70. II/a. A vacsora
71. b. Első bárd
72. c. A második bárd
73. d. A harmadik bárd
74. e. Az énekesek elhurcolása
75. f. A kigyuló máglyák
76. g. A vágató király
77. III. Az örült király látomásai

Jókai: A nagyenyedi két füzfa

78. A két diákhős a fizikai szertárban
79. Traytzigfritzig
80. Bórembukk
81. Klárrika a toronyban
82. A nagyenyedi diákok és a labancok összecsapása

Jókai: A kőszívű ember fiai

83. Baradlayné sebesülteket ápol

84. Ödön küzdelme a farkasokkal

85. Richárd hazatérése

86. Jenő a vészbiróság előtt

87. Rideghváry Bence

88. Alfonzina

89. A királyerdő

90. Budavár ostroma

8. osztály

Képek az ajánlott olvasmányokhoz

Móra: Rab ember fiai

91. A lápon

92. Az erdélyi fejedelem és a gyerekek

Defoe: Robinson

93. A menekülés

94. Robinson és Péntek

Mikszáth: Gavallérok

95. A vőlegény

96. Négyesfogatok a násznéppel

97. A kastély pusztuló képe

98. Az esküvői köszöntő

99. A kártyaszoba

100. A leleplezés

